

CULTURE IN THE REFORMIST CONTEXT OF GLOBALISATION AND THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION

CULTURA ÎN CONTEXTUL REFORMATOR AL GLOBALIZĂRII ȘI PARCURSULUI DE INTEGRARE EUROPEANĂ

Tatiana COMENDANT¹

Abstract

In our epoch of great transformations, the system of values of European nations is put to the test by the new information and communication technologies both at the community level and by massive immigration in the space of the European Union as well as by the violent provocations that are taking place in most of the European countries. The internal conflicts bring up problems not only of political but of cultural nature as well.

Cultural globalization is due to the development of modern means of transport and economic relations, the formation of transnational corporations and the world market. The mission of globalization is to facilitate the acceleration of interrogation of nations into the world cultural system and to extend cultural contacts. The globalization phenomenon leaves a deep impact on Europe, but its consequences need to be resized.

The extension of modern cultural contacts, communication and information are aimed at improving relations between countries. During the significant process of European integration there appeared important changes, from a unitary vision of a single country to that of unity through diversity. The acceptance of diversity within the framework of unity can also be found in the cultural policies promoted by the Republic of Moldova during the process of European integration.

Key words: *culture, globalization, European integration.*

JEL: O15

Introducere

Acum, ca și în trecut, minimalizarea problemelor legate de subsistemul culturii, în cadrul unui sistemului social, nu este specifică doar Republicii Moldova. Desconsiderarea culturii se întâlnește în proporții variate, distincte de la țară la țară.

Ca urmare însă, a schimbărilor sociale și economice la nivel global și regional, în ultimele decenii, preocupările pentru cultură au căpătat o pondere importantă.

Cultura națională constituie o componentă importantă a culturii universale, este o consecință directă a evoluțiilor socio-culturale și chiar politico-economice. Prin urmare, cultura asociată unei comunități, respectiv unei entități etnice, culturale sau chiar teritoriale, are o specificitate bine conturată. Moștenirea culturală a unei societăți este formată dintr-o multitudine de componente, unele de tip imaterial, altele materiale, tangibile. Moștenirea culturală reprezintă „...cea mai importantă legătură dintre trecutul și prezentul fiecărei societăți” [1, pp. 38-44]. „Atitudinea pe care o avem noi astăzi față de această moștenire ne poate asigura un viitor prosper sau incert” [2, p.5].

Caracterul plurivalent al culturii este determinat de cele trei dimensiuni ale culturalului: *patrimonială, biologică și dialogică.*

Orice stat își protejează, într-un mod mai mult sau mai puțin delimitativ anumite bunuri, indiferent de forma juridică de proprietate cărora li se atribuite - public sau privat. În vederea accesului democratic la cultură și transmiterii valorilor și bunurilor culturale generațiilor viitoare, statul desfășoară un ansamblu de măsuri care au caracter științific,

¹ conferențiar universitar, doctor în sociologie, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău, Republica Moldova, tatianacomend@gmail.com

juridic, administrativ, financiar, fiscal și tehnic, menite să asigure identificarea, cercetarea, asigurarea securității, întreținerea și punerea în valoare a patrimoniului cultural național.

În altă ordine de idei, elucidăm că valorificarea culturii naționale reprezintă o semnificație distinctă, dovadă a dezvoltării sale istorice, de multe ori, contribuind la înființarea valorilor culturii universale. Astfel, cultura națională reprezintă expresia valorilor, atât ale unei singure persoane, cât și ale unei comunități sau regiuni, care exprimă un interes public general, național. În același timp, cultura națională este și o modalitate de promovare a valorilor și realizărilor locale, a imaginii comunității în exterior.

Dacă prima dimensiune rămâne conservatoare, a doua admite și tolerează schimbările și evoluțiile, atunci dimensiunea dialogică, ilustrată de E. Morin, profilează o perspectivă în care cultura este considerată mai mult o dialectică, o dorință de dialog, o realitate schimbătoare și evolutivă [3, p. 21].

Fiecare stat în parte determină politicile culturale care, într-o măsură considerabilă, depind și de modul în care este percepută și înțeleasă cultura.

Realitatea socială este marcată tot mai intens, de accelerarea procesului de globalizare.

Efectele globalizării asupra culturii

Procesul globalizării a evidențiat disparități enorme de dezvoltare dintre diferite zone ale lumii. Globalizarea a evidențiat conflicte de toate genurile, „... a intensificat procesele de migrație în cote impresionante, cu precădere dinspre zonele slab dezvoltate spre cele dezvoltate, transformând țările bogate în societăți multirasiale și multietnice; conflictul cultural global este astfel transferat la nivelul tuturor comunităților, transformându-se într-o problemă cotidiană, ce resuscitează în forme vechi și noi naționalismele de toate felurile” [4, p. 12].

O altă formă de migrație o constituie și „migrația creierelor spre zonele cele mai dezvoltate, ce creează alte disparități și le accentuează pe cele deja existente, lipsind națiuni întregi de competențele necesare pentru dezvoltare, inclusiv sub aspectul creativității în plan social și politic...” [4, p. 12].

Globalizarea a devenit un termen care a depășit sfera strict academică și care este frecvent utilizat de mass-media și de populație. Cel mai adesea, prin globalizare se înțelege procesul de integrare permanentă a fluxurilor materiale, financiare, monetare și informaționale la nivel planetar într-o piață unică, având sectoare specializate.

Din punct de vedere cultural, globalizarea ar putea avea consecințe negative, întrucât, poate conduce la o omogenizare și la o pierdere a valorilor locale sau regionale. Din alte puncte de vedere, consecințele pot fi pozitive, conducând la creșterea generalizată a nivelului de viață, la salvarea economiilor atinse de criză, la un transfer tehnologic și informațional etc.

Dimensiunile globalizării

Din multitudinea de viziuni asupra conceptului de globalizare, noi o acceptăm pe cea a lui Christopher Chase-Dunn [5], care aprecia că există cel puțin cinci dimensiuni diferite ale globalizării: economică, politică, ecologică, instituții/valori culturale și comunicare. Richard Tardanico [6] este de părere că globalizarea se referă la schimbări rapide și majore din punct de vedere tehnic, social, economic. Cele mai importante pârgii ale globalizării sunt trans-naționalizarea comunicării, comerțul, producția, individualismul, consumul, descentralizarea organizațională, transferul resurselor publice în mediu privat, precum și realocarea activităților manufacturiere din S.U.A. în Europa de Vest și Asia de Est ca și în regiunile geografice sărace. Ținând cont de aceste aprecieri, putem

individualiza câteva componente distincte, ale fenomenului de globalizare, componente ce alcătuiesc împreună, un tot unitar:

- globalizarea culturală, dată de generalizarea schimburilor interculturale și apariția culturii globale de consum;

- globalizarea economică financiară, ce constă în trans-naționalizarea tehnologiei și difuzia rapidă a *know-how-ului*, centralizarea excesivă a structurii financiare, creșterea importanței unor *oligopoli* și apariția unor organizații supranaționale care au diminuat rolul statelor;

- globalizarea politică, reflectată în integrarea statelor în organizații politico-militare, de tipul N.A.T.O., A.N.Z.U.S. etc;

- globalizarea ideologică, dată de prăbușirea „Cortinei de Fier” și a sistemului ideologic bipolar;

- globalizarea etnică, rezultată din migrațiile internaționale definitive și apariția națiunilor multietnice;

- globalizarea mediatică, dată de generalizarea rețelelor de telecomunicații, internet și mass media, ca și de folosirea pe scară globală a limbii engleze.

Internaționalizarea comerțului și a investițiilor a constituit una dintre principalele cauze ale intensificării procesului de globalizare. În epoca globalizării informaționale, tranzacțiile financiare și acordurile de cooperare se realizează extrem de rapid de pe un continent pe altul, de pe un meridian pe altul. La nivel local, ca urmare a schimburilor internaționale, pătrund tot mai frecvent produse și idei străine comunității respective, care de obicei sunt asimilate și integrate, devenind obișnuite. „Revoluția informatică”, generalizarea rețelelor de radio și televiziune, ulterior a internetului și a comunicațiilor prin satelit, dar și individualizarea unor noi nuclee de polarizare și redistribuire a fluxurilor globalizante, reprezentate de economiile în expansiune din Asia de Sud - Est sau din America Latină, au creat premisele ireversibilității conexiunilor și a interdependențelor dintre toate statele lumii și apariția unui fenomen cheie al postmodernității: cultura globală. Oamenii tind să se îmbrace la fel, să mănânce la fel, să asculte aceeași muzică, să aibă aceleași obiceiuri, să creadă în aceleași valori și norme morale.

Prin urmare, produsele culturii globale de consum, pot fi definite ca fiind acele produse care transcend spațiile culturale. Dezvoltarea este, prin urmare, un proces economic, dar și cultural. Corelația dintre dezvoltare și cultură exprimă de fapt, caracterul global al determinismului social. Pe de altă parte, tradițiile culturale locale, trecutul specific al fiecărui popor sau al fiecărei comunități își spun cuvântul și, cu cât valorile locale sunt mai puternice, cu atât conștiința apartenenței la acestea este mai puternică, favorizând exacerbarea unor tendințe anti-globalizante care, pot conduce până la fundamentalism și chiar terorism. Din acest punct de vedere, Samuel Huntington [7] afirmă că asistăm la o renaștere a interesului pentru identitățile culturale și civilizaționale, iar acest fapt va conduce la o reconfigurare geopolitică a lumii. Globalizarea poate fi privită diferit din perspectiva civilizațiilor de astăzi, așa cum conceptul de „civilizație universală” poate avea accepțiuni diferite. Huntington spune că acest concept este un produs tipic occidental, elaborat pentru a servi ca instrument ideologic al Occidentului în confruntările sale cu culturile non-occidentale. În această ecuație complexă, Occidentul și-a postulat propriul său tip de cultură ca fiind universal, iar conflictul de imagine a ajuns până acolo încât, non-occidentalii văd ca fiind occidental, tot ceea ce Occidentul vede ca fiind universal. Totodată, el realizează o distincție clară între occidentalizare și modernizare.

Dacă până acum câteva decenii, cele două tendințe se confundau, societățile slab dezvoltate dorind să devină asemănătoare celor occidentale, preluându-le modelul cultural, valorile și instituțiile, în ultima vreme, se remarcă tot mai mult, o decuplare a modernizării de occidentalizare.

Astfel, civilizațiile non-occidentale vor să se modernizeze, dar resping occidentalizarea, de unde, până acum, vroiau să se modernizeze prin occidentalizare, prin imitație și preluarea valorilor occidentale.

Procesul de globalizare, prin complexitatea sa, impune o cooperare accentuată dintre state, în diverse forme.

„Între toate aceste forme de cooperare și integrare, cel mai pregnant proces îl constituie integrarea europeană.....[4, p.13].

Integrarea europeană

Cercetările contemporane denotă faptul, că Europa, deși reprezintă în termeni limitați unitate, este reprezentată prin multiplicitate, căci interacțiunile dintre popoare, culturi, clase, state au determinat o unitate care este ea însăși plurală și contradictorie.

„Europa reprezintă în egala măsură dreptul și forța, democrația și oprimarea, spiritul -alitatea și materialitatea, măsura și hybris-ul, adică lipsa de măsură, rațiune, dar și mitul, inclusiv, în cadrul ideii de rațiune” [8, p.39], menționează Edgar Morin. Astfel, pentru a o studia, trebuie să se țină seama de aspectele sale incerte, vagi, contradictorii, determinându-i implicit, identitatea complexă.

Cultura europeană, trebuie să precizăm, este una a diversității care respinge nivelarea culturilor. Europa culturilor reprezintă un mozaic de limbi și culturi diverse, o îmbinare a similarităților și a diferențierilor dintre culturile națiunilor.

Spre sfârșitul secolului XX, organizația mondială UNESCO, preocupată de analiza culturii și de toate strategiile în domeniu, definește *cultura* ca fiind „un ansamblu de trăsături distinctive spirituale și materiale, intelectuale și afective ce caracterizează o societate sau un grup social. Ea înglobează, în afara artelor și literaturii, modurile de viață, drepturile fundamentale ale omului, sistemele de valori, tradițiile și credințele”(Declarația din Mexic, anul 1982, Conferința mondială de la Mexico City). Sensul atribuit culturii și funcțiilor sale, mai ales, cel referitor la diversitatea culturală europeană, a fost reconfirmat și la alte întâlniri interguvernamentale sub egida UNESCO [9].

Noțiunea de cultură a căpătat noi dimensiuni „odată cu afirmarea și confirmarea faptului că aceasta este un important vector de dezvoltare, conștientizarea acestui fapt, reafirmând cu mult mai multă tărie, necesitatea susținerii financiare, logistice și instituționale a acestui sector, în toate țările, indiferent de nivelurile de dezvoltare, pentru a putea participa astfel, pe picior de egalitate, la cooperarea internațională în orice domeniu” [4, p. 18].

Integrarea europeană a Republicii Moldova

Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană a fost declarată drept prioritate a politicii interne și externe a statului atât de guvernarea actuală, cât și de cea precedentă, vectorul european fiind susținut de tot mai puțini moldoveni.

Dacă facem o retrospectivă a aspirațiilor europene ale moldovenilor în ultimii unsprezece ani (*Tabelul 1*), constatăm că numărul susținătorilor parcursului european al Moldovei s-a redus cu 27% față de anul 2006. Odată cu diminuarea numărului susținătorilor parcursului european, a sporit și numărul persoanelor eurosceptice (de la 6% la 35%), care în cazul unui eventual referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, ar vota contra. Cel puțin aceasta o denotă datele Barometrului de Opinie Publică, care se desfășoară anual și în cadrul căruia sunt exprimate, inclusiv, și opțiunile populației cu drept de vot, privind aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană [10].

Tabelul 1. Dinamica răspunsurilor la întrebarea:

„Dacă duminica viitoare ar avea loc un referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, Dvs. ați vota pentru sau contra?”

<i>Opțiunea</i>	2006	2009	2011	2013	2015	2016	2016/2006
Vota pentru	68%	63%	47%	48%	45%	41%	-27%
Vota contra	6%	12%	25%	34%	33%	41%	+35%
Nu aş participa	5%	3%	8%	7%	6%	4%	-1%
Nu ştiu, nu m-am decis	21%	22%	20%	11%	16%	14%	-7%

Sursa: Barometrul de Opinie Publică, 2016.

Lipsa unei voințe politice ferme, lipsa unor strategii coerente de reformare a diferitor domenii de activitate, absența unei politici consecvente în activitatea guvernelor etc., în mod evident au avut un impact direct asupra procesului de apropiere a Republicii Moldova de Uniunea Europeană, percepțiile și atitudinile populației față de spațiul comunitar variind de la an la an.

Potrivit ultimelor date ale Barometrului de Opinie Publică, realizat de Institutul de Politici Publice în perioada martie-aprilie 2017 (*Tabelul 2*), cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pro ar vota doar 39% din populația cu drept de vot. Astfel, susținătorii parcursului european al Moldovei s-a redus cu 37 % față de anul 2007, când s-a înregistrat cea mai înaltă cotă a susținătorilor vectorului de integrare europeană a țării – 76% .

Tabelul 2. Dinamica răspunsurilor respondenților cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

<i>Opțiunea</i>	2007	2009	2011	2013	2015	2016	2017	2017/2007
Vota pentru	76%	63%	47%	48%	45%	41%	39%	- 37%

Sursa: Barometrul de Opinie Publică, 2017.

Astăzi, după mai mulți ani de cooperare cu UE în diverse domenii de activitate, constatăm că o parte dintre angajamentele asumate au fost realizate, fie și parțial, altele însă și în prezent, poartă un caracter mai mult declarativ. După cum relevă datele din *Tabelul 2*, tocmai în perioada de după anul 2009 se înregistrează o diminuare accentuată a susținătorilor vectorului european al Moldovei, fapt ce ar trebui să îngrijoreze guvernarea care și-a propus integrarea europeană a Republicii Moldova drept deziderat fundamental al activității sale în materie de politică internă și externă a statului.

Incontestabil, asupra acestui indicator au influențat negativ mai mulți factori, inclusiv situația social-economică din țară, nerezolvarea mai multor probleme ce țin de îmbunătățirea nivelului de trai al populației, tergiversarea și ineficiența reformelor, în speță a celei din justiție etc. Datele prezentate de Barometrul de Opinie Publică în 2017, cu referire la calitatea vieții în republică, denotă faptul că cel mai mult populația este îngrijorată de următoarele lucruri: sărăcia (40% - în primul rând), prețurile (17% - în primul rând), șomajul (11% - în primul rând) și viitorul copiilor (10% - în primul rând). Proporția populației care este nemulțumită de felul în care trăiește (12% - deloc mulțumit și 30% - nu prea mulțumit) depășește ponderea celor mulțumiți (22% - destul de mulțumit și 3% - foarte mulțumit).

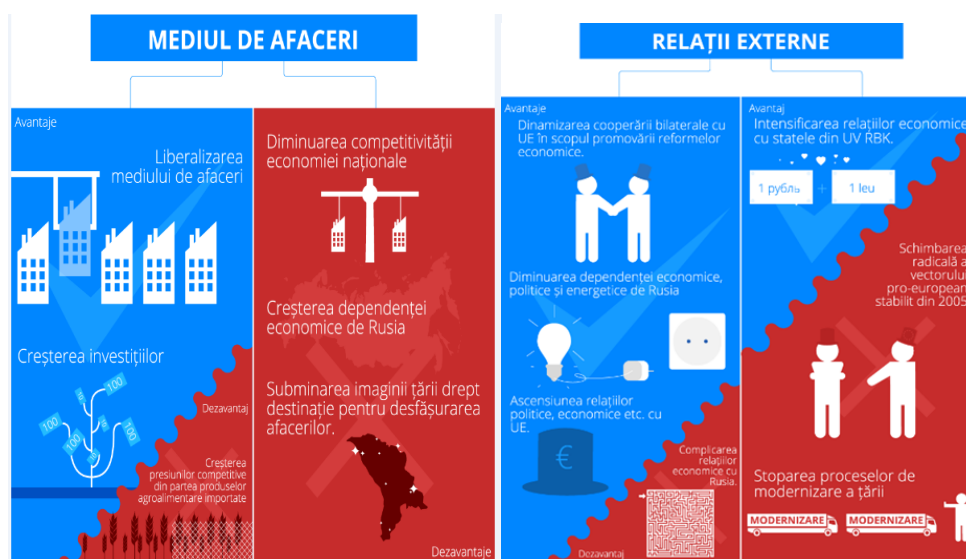
În opinia respondenților ar trebui realizate următoarele acțiuni în scopul îmbunătățirii situației social-economice din țară: îmbunătățirea mecanismului de funcționare a legilor (17% - în primul rând), combaterea corupției (15% - în primul rând) și schimbarea conducerii țării (13% - în primul rând).

Dacă ar trebui să alegem, în cadrul unui referendum între aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană sau aderarea la Uniunea Euro-asiatică, 39% - ar opta pentru Uniunea Europeană și 40% - pentru Uniunea Euro-asiatică. Chiar dacă Uniunea Europeană, cât și Uniunea Euro-asiatică trezește sentimente de încredere, respect și simpatie în aproximativ egală măsură una față de alta, totuși, majoritatea dintre respondenți – 61% au indicat că, dacă în viitor ar pleca să trăiască peste hotare pentru totdeauna, atunci ar opta să se stabilească într-o țară europeană și numai 25% în CSI.

Cercetările realizate în ultimii cinci ani, atestă că semnarea de către Republica Moldova a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană (UE) aduce mai multe avantaje decât dezavantaje *versus* aderarea la Uniunea Vamală (UV). Printre aceste examinări științifice este studiul intitulat „10 motive de ce Republica Moldova trebuie să aleagă Uniunea Europeană” [11]. Acest infografic a fost realizat de către Opera Studio la comanda Centrul Analitic Independent „EXPERT-GRUP”, în parteneriat cu fundația „Friedrich-Ebert”. Informația este bazată pe rezultatele Raportului de Stare a Țării și a studiului „Quo Vadis Moldova?” elaborat cu suportul Fundației Soros-Moldova. Au fost examinați indicatori precum: comerțul extern; creșterea economică; prețurile; securitatea energetică; piața muncii; veniturile bugetare; migrația; reintegrarea țării. Ultimele două dimensiuni, mediul de afaceri și relațiile externe sunt prezentate în Figura 1 și Figura 2.

Figura 1. Avantaje și dezavantaje în Mediul de Afaceri.

Figura 2. Avantaje și dezavantaje în Relațiile Externe

Sursa: Infografic 10 motive pentru UE.

Estimările econometrice relevă în mod clar, avantajele aderării la UE. Astfel, calculele sugerează că, în cazul aderării la UE, economia Moldovei se va extinde cu circa 6,4%, în timp ce opțiunea UV va determina contractarea acesteia cu 4%. În același timp, aderarea la UV va duce la pierderea de către producătorii autohtoni a pieței comunitare, care atrage circa 45% din totalul exporturilor atât de pe malul drept, cât și de pe malul stâng al Nistrului. Cauza rezidă în obligativitatea adoptării politicii vamale rusești și ajustarea la standardele rusești, care nu sunt recunoscute pe plan mondial, spre deosebire de cele comunitare. Rezultatele studiului evidențiază și mai pregnant oportunitățile aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Concluzii

Schimbarea în mediul social presupune și mutația raporturilor interumane prin implicarea persuasiunii care afectează circulația mesajelor, fie ele axiologice, fie culturale. În comunitățile umane, în cantități crescânde, pe lângă mărfuri și tehnici circulă și ideile (sisteme simbolice) care reglementează în același timp, modurile de consum și modurile de producere a bunurilor. În modernitate, circulația tehnicilor este din ce în ce mai dificil de separat de aceea a valorilor și a culturilor, aceasta însemnând caracterul global și indivizibil al lumii moderne. Unificarea europeană, după consemnările celebrului cercetător și pedagog Constantin Cuceș, trebuie să ia în seamă coordonatele spirituale ale unei Europe unite. Unificarea nu înseamnă unicitate. Unificarea din punct de vedere strategic, militar, economic și juridic (desigur progresivă și parțială) se justifică, pentru că va garanta o funcționalitate și o raționalitate aparte spațiului comunitar. Unificarea culturală, sub spectrul unicității (lingvistice, religioase, artistice etc.) conduce la disoluție identitară, la atrofiere spirituală și nu poate genera decât experiențe nefericite [12, p. 131].

Uniunea Europeană se inspiră din moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei. Trăsătura comună a culturii europene este diversitatea componentelor sale, cum ar fi cea politică, economică și socială. Fără cultură, nu e posibilă construirea și menținerea edificiului comunitar european. În pregnantul proces de integrare europeană s-au produs balansuri importante, de la o viziune unitară la una a națiunilor, ce înclină spre o unitate în diversitate. Acceptarea diversității în cadrul unității se regăsește și în politicile culturale promovate de către Republica Moldova în parcursul de integrare europeană.

Bibliografie

1. CAVRUC, V.; POSTICĂ, Gh., *Salvgardarea patrimoniului cultural național al Republicii Moldova*. În: *Akademios* nr. 2 (17), Chișinău, iunie 2010.
2. URSU, V., *Noi tendințe în promovarea patrimoniului cultural național și european*. Chișinău: Ed. Pontos, 2013.
3. UNTILĂ, V., *Mondialization et pluralism: de l'univers au plurivers*. În: *Intertext* nr.1/2(25-26), Chișinău, 2013.
4. VASILIU, F. (coord.), *Politici culturale și integrare europeană*. Iași: Institutul European, 2009.
5. CHASE-DUNN, Ch. K., *Global Formation: Structures of the World Economy*. London: Oxford and New York: Basil Blackwell, 1991.
6. TARDANICO, R.; LARIN, R. M.(eds.), *Global Restructuring, Employment and Social Inequality in Urban Latin America*. Miami:University of Miami, North-South Center Press, 1998.
7. HUNTINGTON, S. P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster, 1996.
8. MORIN, E., *Gândind Europa*. București: Editura Trei, 2002.
9. UNESCO, „*UNESCO and the Question of Cultural Diversity, 1946-2007. Review and Strategies, A study based on a selection of official documents*”, in *Cultural Diversity Series*, no. 3, 2007.
10. *Barometrul Opiniei publice*. [citată la 25 august 2017]. Disponibil pe Internet: <<http://ipp.md/old/lib.php?l=ro&idc=156>>
11. *Infografic 10 motive pentru UE*. [citată la 28 iulie 2017]. Disponibil pe Internet: <http://www.budgetstories.md/10-motive-pentru-care-moldova-trebuie-sa-aleaga-uniunea-europeana>
12. CUCOȘ, C., *Educația. Iubire, edificare, desăvârșire*. Iași: Editura Polirom, 2008.